

חקיקה ופסיקה חברתית

מיכל סגל¹

חידושי פסיקה

פגם במסירת מסמכים בהליך לפי חוק הנוער

בעמ' 15809-07-25 פלוני נ' עו"ס לחוק הנוער (ניתן בבית המשפט העליון ב-25 באוגוסט 2025)

בתו הקטינה של האב הוכרזה קטינה נזקקת לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה) התש"ך-1960, והיא הוצאה ממשמורת הוריה שולבה במסגרת חוץ-ביתית. עובדת סוציאלית מאגף הר וחה הגישה בקשה להארכת הצוים בעניין הקטינה. בדיון שנערך בבקשה נכח אם הקטינה, עובדים סוציאליים והאפוטרופסית לדין שמונתה לייצג את הקטינה, אך האב לא התייצב. בית משפט האריך את הצווים בעניין הקטינה בהתאם להמלצת העובדים הסוציאליים, תמיכת האפוטרופסית לדין ועמדת האם, שציינה כי ל שיפור במצב הקטינה בעקבות השהייה בפנימייה. האב טען כי לא הומצאו לו המסמכים כדין לכן לא נכח בדיון, וערער על ההחלטה לבית המשפט המחוזי. בית המשפט המחוזי דחה את ערעורו, ומכאן הערעור לבית המשפט העליון.

ברצוני להודות לסטודנטים למשפטים נור גביש אייל שטטר מאוניברסיטת חיפה, שהיו שותפים לכתיבת המדור תרמו רבות להצלחתו.

¹ דוקטור, החונ לעבודה סוציאלית, תל חי – אוניברסיטה בהקמה <https://orcid.org/0000-0001-8234-1439>

השופט נעם סולברג קבע כי על פי תקנות סדר הדין האזרחי תשע"ט-2018, בכל הנוגע למסמך ראשון המוגש בתיק (כגון הבקשה להארכת הצווים במקרה דנן) קיימת חובה להמציא את המסמך באופן אישי או בדואר, ולא באמצעי אלקטרוני. בנסיבות המקרה, לאחר ששלח רשמי של בית המשפט לא הצליח להמציא את המסמכים למבקש במסירה אישית, העובדת הסוציאלית שלחה לו את הבקשה ואת ההזמנה לדיון באמצעות דוא"ל.

בית המשפט קבע במפורש כי משלוח המסמכים בדוא"ל אינו עונה על דרישת ההמצאה כדין. המצאה כדין אינה רק עניין של הבאת מידע לידיעת הנמען; היא גם מחילה את מרות בית המשפט על בעל הדין ומהווה תנאי מהותי לתקינות ההליך. על כן, קביעת בית המשפט המחוזי ולפיה ניתן להסתפק בכך שהמבקש ידע או שהיה עליו לדעת על מועד הדיון – מעוררת קושי. הדברים מקבלים משנה חשיבות לאור החובה המוטלת על בית המשפט מכוח סעיף 8 לחוק הנוער ליתן להורי קטין הזדמנות להעלות את טענותיהם בטרם קבלת החלטה בהליך.

אולם בנסיבות המקרה, בית המשפט קבע כי הפגם אינו חמור דיו כדי להוות עיוות דין. זאת בהתחשב בכך שהליכים לפי חוק הנוער הם הליכים מיוחדים ורגישים, וכללי סדרי הדין בהם גמישים יותר. תקנות הנוער (טיפול והשגחה) (סדרי דין) תשל"א-1970 קובעות כי אי-קיום תקנות סדר הדין האזרחי אינו פוסל את ההליך, וכי בית המשפט רשאי לנהוג בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק.

עם זאת, בית המשפט הדגיש שאין לראות בהחלטה זו קביעה עקרונית המאפשרת מלכתחילה להתעלם מכללי סדר הדין:

אדגיש, כי אין באמור משום קביעה עקרונית, שלפיה ניתן להימנע, אקס-אנטה [מלכתחילה], מהקפדה על סדרי הדין בהליכים לפי חוק הנוער; הרחק מכך. גם בהליכים מסוג זה, אשר כרוכים בפגיעה חריפה ב"זכות יסודית [של הורים] לאוטונומיה בגידול ילדיהם, אשר היא בבחינת ביטוי לקשר הטבעי שבין הורים לילדיהם", ראוי להקפיד, ככל שניתן, על סדרי הדין. החלטתי נטועה בנסיבות הקונקרטיות של העניין דנן.

לפיכך, ההחלטה מבוססת על הנסיבות הספציפיות והייחודיות של המקרה הנוכחי בלבד.

זכות הורים לייצוג משפטי בדיוני ועדות רווחה

בג"ץ 8647/22 האגודה לזכויות האזרח בישראל נגד משרד הרווחה והביטחון החברתי ואחרים (ניתן בבית המשפט העליון ב-18 בספטמבר 2025)

העתירה עסקה בזכותם של הורים להיות מיוצגים על ידי עורך דין בדיוני ועדות תכנון, טיפול והערכה של רשויות הרווחה. ועדות אלה קובעות לעיתים תוכניות טיפול מרחיקות לכת, עד כדי הוצאת ילדים מביתם. העותרת (האגודה לזכויות האזרח) טענה כי מדובר בגוף מעין-שיפוטי הפועל ללא סמכות חוקית לשלול ייצוג משפטי, וכי "ההליך המתנהל בפני הוועדות הוא הליך חורץ גורלות" הפוגע בזכות יסוד להליך הוגן. מנגד, משרד הרווחה טען כי מדובר בהליך טיפולי, ונוכחות עורכי דין בו עלולה "לפגוע באווירה הטיפולית ולהפוך את הדיון למשפטי".

בית המשפט העליון (השופט יוסף אלרון, בהסכמת השופטים שטיין וכנפי-שטיינץ) קיבל את העתירה וקבע כי "שלילת זכות ההורים לייצוג בוועדות נעשית בחוסר סמכות". השופט אלרון הבהיר כי הוראות סעיף 9.2 לתע"ס 8.9 (ועדת תכנון טיפול והערכה – תפקידה ודרכי עבודתה), המאפשרות הזמנת עורך דין לפגישת הכנה באמצעות ההורים אך קובעות במפורש כי עורך הדין המייצג את המשפחה לא ישתתף בדיון בוועדה, הן הנחיות מינהליות בלבד; הן אינן יכולות לשלול זכות המעוגנת בחוק לשכת עורכי הדין.

השופט אלרון הדגיש כי "התמונה העובדתית שנשקפת לעינינו מדאיגה למדי [...] המצב הנוכחי אינו יכול להישאר על כנו", וציין כי "בחלק הארי של המשפחות שעניין ילדיהן נדון בוועדות, אחד ההורים מתמודד עם מגבלה כלשהי, בין אם מאובחנת ובין אם לאו". עוד צוין כי במחקר שנערך לבקשת משרד הרווחה נמצא כי ב-83% מהמקרים שהוחלט בהם על השמה חוץ-ביתית, ההורה שנתן את ההסכמה לכך היה בעל מוגבלות.

בית המשפט הוסיף והבהיר:

גם במקרים שבהם המלצת הוועדות מתקבלת מכוחה של הסכמת ההורים, נטען כי יש להטיל ספק בהיותה הסכמה מתוך דעת. לטענת העותרת, ההליך בוועדות מתקיים "תוך איום מתמיד בפנייה לערכאות וכפיית דרכי טיפול מכוח חוק הנוער [...] ומכוח חוק אימוץ ילדים; והמשפחות שעניינן נדון בהן נמנות, ככלל, על השכבות המוחלשות ביותר באוכלוסייה עולים חדשים, בעלי מוגבלויות, משפחות חד-הוריות,

משפחות ממעמד סוציו-אקונומי נמוך וכיוצא באלה. כשמשפחות מעין אלה ניצבות למול גורמי המקצוע המשתתפים בוועדות, ישנם פערי כוחות ברורים".

לפיכך, שלילת ייצוג היא פגיעה אנושה ביכולתן של אוכלוסיות אלה להשמיע קול שוויוני. בית המשפט העליון ביטל את הוראת סעיף 9.2 לתע"ס, וקבע כי הזכות לייצוג היא חלק מהותי מהזכות לכבוד האדם ולהליך הוגן. עוד קבע בית המשפט כי על משרד הרווחה לגבש הסדרה חדשה שתאפשר ייצוג משפטי מלא בוועדות, תוך שמירה על אופיין הטיפולי.

הכרה בהורות מגוונת ובשוויון רישומי בין הורות ביולוגית להורות משפטית

עע"מ 944/24 שר הפנים נ' פלונית (ניתן בבית המשפט העליון ב-29 באוקטובר 2025)

זוג נשים, האחת אזרחית ישראלית ואחרת אזרחית אמריקאית טרנסג'נדרית, ביקשו לרשום את שתיהן כאימהות של ילדה שנולדה להן בארצות הברית. האישה הישראלית ילדה את הקטינה לאחר שהרתה מזרעה של בת זוגה. בתעודת הלידה האמריקאית נרשמו שתי הנשים כאימהותיה של הקטינה. כאשר הנשים פנו לקונסוליה הישראלית בברלין לבקש דרכון ישראלי לקטינה, נדרשה האישה הטרנסג'נדרית להוכיח שהילדה נושאת את המטען הגנטי שלה, והופנתה לבית המשפט בארץ. הנשים טענו שדי בתעודת הלידה מארצות הברית כדי לחייב את רשות האוכלוסין לרשום את שתיהן כאימהות. משרד הפנים התנגד לרישום, בטענה שמדובר בבקשה לרישום הורות ביולוגית ולא הורות רישומית בלבד, ולכן יש צורך בבדיקה נוספת. כלומר, משרד הפנים טען שיש להבחין בין הורות משפטית, כמו אימוץ או פונדקאות, שבה די בתעודת לידה זרה, לבין הורות ביולוגית, כפי שעולה במקרה הנוכחי, שבה צריך להוכיח את הקשר הגנטי בבדיקה ולא רק להציג תעודת לידה. בעקבות כך, הנשים הגישו תביעה לבית המשפט המחוזי. בית המשפט המחוזי חייב לרשום את שתי הנשים כאימהות הקטינה. על החלטה זו הגיש משרד הפנים ערעור לבית המשפט העליון.

בית המשפט העליון דחה את ערעור משרד הפנים וקבע שיש לרשום את שתי הנשים כאימהות הקטינה. הנשיא יצחק עמית כתב בפסק הדין:

מרשם האוכלוסין נועד לשקף את ההיבט המשפטי של פרט ההורות על בסיס כל אחד מהאדנים המוכרים בדין: הורות פיזיולוגית, הורות גנטית, הורות מכוח אימוץ, והורות מכוח "זיקה לזיקה". בהקשר זה יובהר כי יהא אשר יהא האדם שמכוחו מוכרת ההורות, רישום ההורות במרשם האוכלוסין יופיע באופן זהה, ללא כל הבחנה בין הורות ביולוגית להורות שאינה ביולוגית.

בית המשפט קבע כי כאשר מוגשת תעודה ציבורית תקפה מחו"ל המעידה על הורות, על רשות האוכלוסין לרשום את ההורים בהתאם לתעודה, ללא קשר לשאלה אם מדובר בהורות ביולוגית או בהורות משפטית בלבד.

הכרה בשימוש זהיר ומבוקר בבינה מלאכותית בהליכים משפטיים ובאפשרות להפנות למומחה חומרים שאותו באמצעות ChatGPT

ב"ל (י-ם) 47304-11-23 שלום דוד ביטון נ' המוסד לביטוח לאומי (ניתן בבית הדין האזורי לעבודה בירושלים ב-16 באוקטובר 2025)

התובע הגיש תביעה לבית הדין לענייני עבודה על נזקי גב שסבל מהם עקב עבודתו. בחלק מן התביעה ביקש התובע להפנות שאלות הבהרה למומחה-יועץ רפואי בתחום הכירורגיה האורתופדית, שמונה על ידי בית הדין. בין היתר, ביקש התובע לכלול בשאלותיו מידע שמקורו בבדיקות שנעשו באמצעות כלי הבינה המלאכותית ChatGPT.

בית הדין נדרש לבחון אם ניתן להסתמך על תוצרי בינה מלאכותית כבסיס להפניית שאלות למומחה מטעם בית המשפט. בפסק דינו, בית הדין הכיר בלגיטימיות של שימוש זהיר ומושכל בכלים של בינה מלאכותית, לרבות ChatGPT, לצורך סיוע בגיבוש טענות מקצועיות, כל עוד השימוש בהם מבוקר ומבוסס על מקורות אמינים.

עוד נקבע כי אין מניעה שבעל דין ייעזר ב-ChatGPT לצורך איתור מאמרים ומחקרים רפואיים, ואף רשאי להפנות למומחה מאמרים אלה בצירוף שאלות רלוונטיות, ובלבד שיצורפו המסמכים עצמם ויובהר הקשרם העובדתי להליך. במקרה זה, מאחר שהתובע הסתמך על ממצאי ChatGPT בלי לצרף את המאמרים עצמם, ובלא שניתן היה לוודא את רלוונטיות המידע לנסיבותיו האישיות, נדחתה בקשתו להעביר את השאלות כפי שנוסחו.

פסק הדין הוא חידוש חשוב בכך שהוא משרטט לראשונה מסגרת נורמטיבית לשילוב זהיר של בינה מלאכותית בהליך שיפוטי, ומאזן בין חדשנות טכנולוגית לבין שמירה על תקינותו של ההליך הדיוני. נקבע כי אף שאין לפסול שימוש בבינה מלאכותית ככלי עזר, יש להקפיד על שקיפות, על אימות מקורות המידע, ועל שמירה על המסגרת העובדתית שנקבעה על ידי בית הדין. בכך מונח כלל עבודה חדש להליכים עתידיים: שימוש ב-ChatGPT ככלי תומך מותר, אך יש לעגן כל טענה הנובעת ממנו בממצאים אמפיריים או מחקרניים תקפים, ולהציגה במסגרת מושכלת, מבוקרת ומגובה במסמכים מתאימים.

הכרה במחלת הלוקמיה של התובעת כמחלת מקצוע

ב"ל 16915-01-16 טל מיזל נ' המוסד לביטוח לאומי (ניתן בבית הדין האזורי לעבודה תל-אביב ב-28 ביולי 2025)

טכנאית רנטגן במרכז רפואי במרכז הארץ, שעבדה במשך שנים רבות בצילומים ובשיקופים רפואיים, חלתה בלוקמיה והגישה תביעה לבית הדין האזורי לעבודה להכיר במחלתה כמחלת מקצוע לפי תקנות הביטוח הלאומי (ביטוח מפני פגיעה בעבודה) התשי"ד-1954. סעיף 46 לתקנות קובע שאם עובד רנטגן או עובד הבא במגע עם חומרים רדיואקטיביים חלה במחלת קרינה, יש להניח שהמחלה נגרמה מהעבודה, אלא אם הוכח אחר (להלן: חזקת מחלת המקצוע).

בית הדין האזורי לעבודה דחה את התביעה. אומנם נקבע כי קמה חזקת מחלת מקצוע, אך בית הדין סבר שהמוסד לביטוח לאומי הצליח להפריכה. המומחים שמונו מטעם בית הדין קבעו שרמות החשיפה שנמדדו נמוכות בהרבה מהסף המסוכן, ושהפער הארוך בן עשרות השנים בין תקופת החשיפה לקרינה לבין הופעת המחלה אינו תואם את דפוסי ההתפתחות של מחלות שנגרמות מחשיפה לחומרים מסרטנים. התובעת הגישה ערעור על החלטת בית הדין לבית הדין הארצי לעבודה.

בית הדין הארצי לעבודה קבע שמכיוון שהרישומים והמדידות של כמות הקרינה שהתובעת נחשפה אליה במהלך שנות עבודתה חסרים ולא מדויקים (בשל פערים במדידות, מדידות שבוצעו מתחת לחלוק המגן, ומקרים שבהם לא נענדו תגי מדידה כלל), אי-אפשר לצפות מהעובדת להוכיח במדויק לאיזו רמת קרינה נחשפה בפועל. לפיכך, בית הדין קבע שלנוכח התשתית העובדתית החדשה ובהתאם לחוות הדעת המשלימה של המומחים, לא נשללה

האפשרות לקשר סיבתי בין תנאי העבודה של התובעת לבין מחלתה, והעמימות בנתונים נשקלת לחובת הנתבע. פסק הדין קבע עיקרון חשוב ולפיו במצבים של אי-ודאות או חוסר מידע באשר רמת החשיפה לקרינה, הנטל עובר למוסד לביטוח לאומי, והעמימות אינה פוגעת בזכות העובד.

